

WINNIE DE WIT

STRINDBERGS NAAR DAMASCUS. EEN PUBLIEKSONDERZOEK.

Kunnen toneelrecensies de mening van het publiek beïnvloeden? Zo ja, in welke mate? Om dit te onderzoeken werd een publieksonderzoek gedaan bij voorstellingen van Strindbergs Naar Damascus (Till Damaskus), dat in het voorjaar van 1982 door het Amsterdamse Publiekstheater in een bewerking van Karst Woudstra werd gespeeld.

Door middel van een z.g. semantische differentiaal werd de beleving van het publiek 'gemeten'. Daarna werd gekeken of er verschil bestond tussen de groep mensen die geen recensie had gelezen en de groep mensen die dat wel had gedaan.

Naast het vergelijken van deze twee groepen werd exploratief gekeken naar verschillen tussen:

- mensen die bij de eerste uitdeelavond (try-out) en mensen die bij de tweede uitdeelavond (gewone voorstelling) aanwezig waren;
- mannen en vrouwen;
- acteurs en publiek.

PUBLIEKSONDERZOEK

Op het gebied van publieksonderzoek is vooral het Instituut för Dramaforskning van de Universiteit van Lund actief. Belangrijk onderzoek werd verricht door Hagnell, alsmede door Jönsson, Lidström en Lönroth.

In Hagnells onderzoek werden verschillen aangetoond in de wijze waarop lezers romanpersonages beleven en de beleving van theaterbezoekers, wanneer zij diezelfde personages in leven-den lijve op het toneel zien.

Enkele resultaten uit het onderzoek:

- theaterbezoekers ervaren meer conflicten tussen personen, terwijl lezers eerder conflicten binnen personen ervaren;
- het leesmedium geeft goed details weer, terwijl theater een betere indruk van het geheel geeft;
- theaterbelevingen worden beter onthouden dan leesbelevingen;
- het publiek staat minder kritisch ten aanzien van feiten die via theater worden gepresenteerd dan ten aanzien van feiten die via het leesmedium worden gepresenteerd.

In het onderzoek van Jönsson, Lidström en Lönroth werd bekeken of de intenties van Ingmar Bergman bij zijn film Nattvardsgästerna overkwamen op het publiek (in dit geval 144 schoolieren). Dat bleek wel het geval te zijn en verder vond men tussen jongens en meisjes een verschil in mate van identificatie met de vrouwelijke hoofdpersoon, Märta. Meisjes identificeerden zich sterk met haar, jongens veel minder.

Beide onderzoeken maken gebruik van Osgoods semantische differentiaal om de beleving van het publiek te meten. Deze ziet er als volgt uit: 2 tegengestelde woordparen worden door een 7-puntsschaal van elkaar gescheiden. Tamelijk genuanceerd kan men nu tussen deze twee uitersten zijn mening weergeven. Bijvoorbeeld n.a.v. de vraag of iets goed dan wel slecht is:

goed :__ : __ : __ : __ : __ : __ : slecht

Het middelste vakje (nr. 4) geeft een neutraal standpunt weer en naar beide uiteinden van de schaal toe wordt het standpunt extremer. Het scoren van dit soort vragen is erg eenvoudig : iedere respondent scoort bij een bepaald woordpaar tussen 1 en 7.

OPZET EN UITVOERING.

Er werd gekozen voor een schriftelijke enquête. Dit heeft als voordeel dat er meer mensen geënuquêteerd kunnen worden en als nadeel dat de respons geringer is. Om de responsiebereid-

heid zo groot mogelijk te maken, werden zoveel mogelijk de richtlijnen van Dillman gevolgd. Dit houdt o.a. in dat het boekje een handzaam (=A5) formaat heeft, dat de omslag er aantrekkelijk uitziet, dat het drukwerk onberispelijk is en dat er een persoonlijk ondertekende begeleidende brief bij zit (Nederhoff, 1981).

Om aan een groep wel-recensielezers en een groep niet-recensielezers te komen, werden op twee verschillende avonden enquêteboekjes uitgedeeld: tijdens de try-out op dinsdag 11 mei en tijdens een normale voorstelling (10 dagen na de première) op zaterdag 22 mei. D.m.v. een retourenvelop kon men zijn boekje terugsturen. Voor elke groep waren 150 boekjes beschikbaar. Om een generaliseerbaar beeld te krijgen werd een systematische steekproef getrokken: beide keren was het geschatte bezoekersaantal 450, beide keren werd aan elke derde bezoeker een boekje uitgedeeld.

Het bezoekersaantal bleek beide keren te hoog geschat: de eerste avond bleven er 44 boekjes over, de tweede avond 10.

RESULTATEN.

Van de semantische differentialen werden gemiddelden ($\bar{x}$) en standaarddeviaties (sd) berekend. De verschillen tussen de groepen werden d.m.v. t-toetsen op significantie getoetst.

Het responspercentage was voor de eerste avond 34% en voor de tweede avond 36%. In absolute aantallen zijn dit 36 en 51 respondenten.

In hoeverre zijn de gevonden resultaten generaliseerbaar? Hiertoe werd gekeken naar een ev. verband tussen de motivatie van de mensen om de boekjes in te sturen en hun gegeven mening. Zo'n verband werd niet gevonden: respondenten die hun boekje snel instuurden verschilden niet van respondenten die hun boekje laat op de post deden. In het proefschrift van

't Hart (1974) wordt aangetoond dat er weinig verschil bestaat tussen respondenten en non-respondenten.

Allereerst volgt hier de gemiddelde publieksbeleving, gebaseerd op de belevingen van 87 personen (alle respondenten).

Men vond het toneelstuk boeiend, interessant en goed, met een mooi en boeiend decor. Deze positieve waardering is opvallend omdat men het stuk ook erg lang vond duren en het als enigszins moeilijk te begrijpen kwalificeerde.

Van de personages vond men de hoofdpersoon, de Onbekende, intelligent, trots en gecompliceerd, terwijl de Dame geen enkele uitgesproken eigenschap werd toebedeeld: men vond haar neutraal. De Moeder daarentegen beschikte over veel eigenschappen; men vond haar volwassen, verantwoordelijk, trots, dominerend, sterk en realistisch.

De Onbekende werd het meest sympathiek gevonden, de Dame en de Moeder scoorden opvallend neutraal bij de woordparen 'sympathiek-onsympathiek' en 'deed me weinig-deed me veel'. Bij de Moeder, met haar uitgesproken eigenschappen, was dit opmerkelijk. Zoals we later zullen zien waren het vooral de mannelijke toeschouwers die haar neutraal, of zelfs enigszins negatief beoordeelden.

RECENSIELEZERS EN NIET-RECENSIELEZERS

Voor het toetsen van de werkhypothese werden recensielezers met niet-recensielezers vergeleken. In groep 1 (eerste avond) zaten 7 recensielezers en in groep 2 (tweede avond) zaten er 26.

Niet-recensielezers, waarbij ook mensen die alleen een voorbeschouwing hadden gelezen werden gerekend, waren er in groep 1 29 en in groep 2 25. 33 recensielezers werden dus vergeleken met 54 niet-recensielezers.

Uit deze vergelijking kwamen geen significante verschillen naar voren. Hetgeen nog niet wil zeggen dat er absoluut geen invloed van recensies uit kan gaan. Het kan bijvoorbeeld zijn, dat mensen die een negatieve recensie hadden gelezen, geen zin meer hadden om het stuk te gaan zien. Een soort zelf-selectie dus.

GROEP 1 EN GROEP 2.

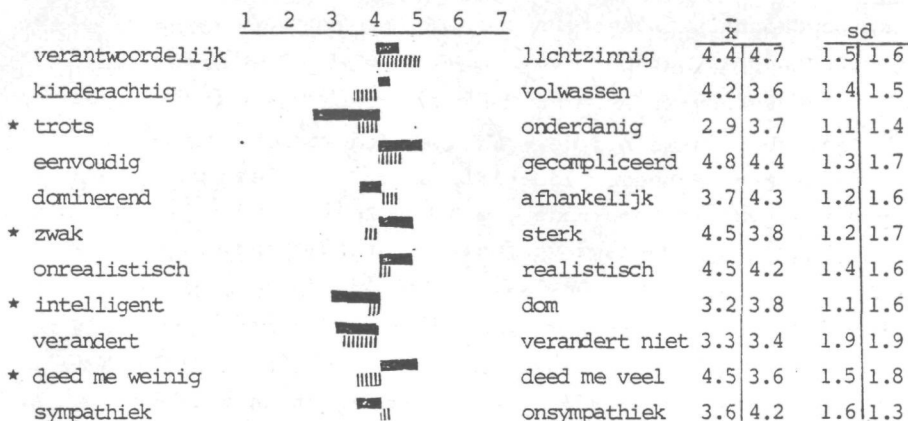
Bij de vergelijking tussen groep 1 en groep 2 was alleen het verschil bij het woordpaar 'goed-slecht' significant. Groep 1 vond het stuk beter dan groep 2. Over het geheel genomen bestond er een tendens dat groep 1 het stuk positiever beoordeelde. De try-out die deze groep bijwoonde, was - technisch gezien - echter aanmerkelijk slechter dan de voorstelling die groep 2 bijwoonde. De conclusie zou kunnen luiden dat groep 1 minder kritisch was. Dit werd mijns inziens veroorzaakt door een verschillend verwachtingspatroon. Immers, try-out publiek verwacht geen perfecte voorstelling en is bijv. meer in de inhoud van het stuk geïnteresseerd, terwijl de verwachtingen van een 'normaal' publiek veel hoger gespannen zijn.

Bij de personages waren bij de Onbekende en de Moeder geen significante verschillen, terwijl bij de Dame groep 1 en groep 2 op vier punten significant van elkaar verschilden, zie diagram 1. Het is heel opvallend dat er binnen de ongeprofileerdheid van de Dame dergelijke verschillen naar voren treden.

Indien weinig verschil tussen de groepen aangeeft dat de rol constant werd gespeeld, dan is hier de conclusie dat de Dame van de eerste avond erg verschilde van de Dame van de tweede avond.

DIAGRAM 1: Groep 1 en groep 2 over de Dame.

■ = groep 1
 ■■■■■ = groep 2

* = signifikant verschil.

MANNEN EN VROUWEN

De grootste verschillen werden gevonden tussen mannen en vrouwen. Vooral over de Onbekende en de Moeder werd heel verschillend geoordeeld. Vrouwen vonden de Onbekende trotser en gecompliceerder dan mannen hem vonden en de mannen vonden hem enigszins sterk, terwijl vrouwen hem enigszins zwak vonden.

De moeder gaf in bij 8 van de 11 woordparen significante verschillen te zien. Vrouwen vonden haar verantwoordelijker, volwassener, dominerender, sterker, realistischer en intelligenter dan mannen haar vonden. En in de ogen van de mannen was ze licht onsympathiek en deed ze hen niet zo veel, terwijl vrouwen haar licht sympathiek vonden en ze hen wel wat deed (zie diagram 2). Het beeld dat vrouwen van de Moeder hadden is dus heel verschillend van het beeld dat de mannen van haar hadden. Een verklaring daarvoor is dat vrouwen zich sterk met de Moeder identificeerden. En waarom ook niet? De Moeder

had immers alle eigenschappen die een vrouw zou willen hebben: ze was sterk, dominerend, verantwoordelijk en volwassen. Met een psychoanalytische term zou dit 'projectieve identificatie' genoemd kunnen worden: vrouwen beschreven in de Moeder alle eigenschappen die 'de ideale vrouw' zou moeten hebben.

Daarmee zijn we bij de vraag gekomen waarom vrouwen zich nu juist met de Moeder identificeerden, en niet met de tegen-
spiegelster van de Onbekende, de Dame. Zoals eerder genoemd is er echter een opvallend verschil in profilering: de Dame bezit bijna geen eigenschappen. En het is natuurlijk moeilijk je met een eigenschapsloos persoon te identificeren.

De vraag kan dan gesteld worden, hoe het komt dat zij zo weinig eigenschappen heeft. Komt het misschien door de be-

DIAGRAM 2: Mannen en vrouwen over de Onbekende, de Dame en de Moeder.

de Onbekende:

■ = mannen (n=45)
||||| = vrouwen (n=39)

De Dame

	1	2	3	4	5	6	7		$\bar{x}$	sd		
verantwoordelijk								lichtzinnig	4.5	4.7	1.5	1.7
kinderachtig								volwassen	3.8	4	1.3	1.6
trots								onderdanig	3.6	3.1	1.3	1.5
* eenvoudig								gecompliceerd	4.2	5	1.6	1.5
dominerend								afhankelijk	4.2	3.7	1.5	1.4
zwak								sterk	3.9	4.4	1.6	1.5
onrealistisch								realistisch	4.2	4.5	1.5	1.6
intelligent								dom	3.8	3.3	1.4	1.4
verandert								verandert niet	3.4	3.3	1.8	1.9
deed me weinig								deed me veel	4	4.2	1.3	1.5
sympathiek								onsympathiek	3.8	4.0	1.5	1.6

De Moeder:

	1	2	3	4	5	6	7		$\bar{x}$	sd		
* verantwoordelijk								lichtzinnig	2.7	1.6	1.6	1.1
* kinderachtig								volwassen	5.2	6.2	1.3	1.2
trots								onderdanig	2.5	2.5	1.2	1.5
eenvoudig								gecompliceerd	3.7	3.5	1.8	1.7
* dominerend								afhankelijk	2.7	2.1	1.5	1.2
* zwak								sterk	5.4	5.9	1.5	0.9
* onrealistisch								realistisch	5	6	1.4	1.0
* intelligent								dom	3.2	2.5	1.4	1.2
verandert								verandert niet	4.7	4.9	1.6	2.1
* deed me weinig								deed me veel	3.6	4.5	1.6	1.6
* sympathiek								onsympathiek	4.2	3.3	1.5	1.4

werking van Woudstra, of het spel van Christine Ewert? Of was het misschien Strindbergs bedoeling een vrouw zonder profiel neer te zetten? Aannemelijk is dat de enorme inkorting van de tekst door

Woudstra van invloed is geweest op de tekening van de personages. Men zou door middel van een tekstanalyse, waarin Strindbergs Dame vergeleken wordt met die in de bewerking van Woudstra, kunnen zien of het gebrek aan eigenschappen hierdoor veroorzaakt werd.

ACTEURS EN PUBLIEK

Tot slot werd de acteurs gevraagd de drie semantische differentialen in te vullen die betrekking hadden op de personages. Door een organisatorisch gebrekkige voorbereiding en door het feit dat de persoon, die de boekjes zou uitdelen en toelichten, op het laatste moment verstek moest laten gaan, was er een geringe respons. Slechts 5 van de 18 acteurs vulden het boekje in. Het is echter de vraag of deze 5 representatief zijn voor alle 18 acteurs.

Bij de Onbekende waren er significante verschillen: de acteurs vonden hem gecompliceerder dan het publiek hem vond, en terwijl het publiek hem enigszins sympathiek vond, vonden de acteurs hem onsympathiek.

Opvallend was dat deze negatieve houding van de acteurs ten opzichte van de personages ook bij de Dame en de Moeder naar voren kwam. Het publiek vond beide personages sympathieker. Voor het feit dat acteurs een negatiever oordeel over de personages hadden zouden twee verklaringen naar voren kunnen worden gebracht: a) De 'sociale wenselijkheid' (= de neiging bij respondenten om die antwoorden te geven, waarvan ze denken dat die verwacht worden) bij het publiek is groter dan bij de acteurs; b) Acteurs maken (bij het leren van de rol bijv.) meer gebruik van het leesmedium, terwijl het publiek alleen het theatermedium heeft. Hierdoor ervaren de acteurs de intrapersoonlijke eigenschappen van de toneelpersonages meer dan de interpersoonlijke relaties. Bij het publiek is dit omgekeerd (Hagnell, 1973).

LITERATUUR

Bartelds, J.F., Enquête-adviesboek, Groningen, 1978.

Hagnell, V., Att läsa litteratur och att se teater, Lund, 1973

Hart, H. 't, Selektie en zelf-selektie van informanten in en-
quêtes , Amsterdam, 1974.

Jönsson, J. A., et. al. Ingmar Bergmans film 'Nattvardsgäs-
terna'. En undersökning av intentioner och
upplevelse, Lund, 1969.

Nederhof, A., Beter Onderzoek: Bestrijding van foutenbronnen
in sociaalwetenschappelijk onderzoek, Den
Haag, 1981.

* *

*

Dit artikel is een samenvatting van de kandidaatsscriptie
van Winnie de Wit getiteld En publikundersökning av Strindbergs
'Till Damaskus', geschreven in de herfst van 1982 aan de UvA.

SAMMANFATTNING

I samband med Publikstheaters inscenering av Strindbergs Till Damaskus i Amsterdam våren 1982 utfördes en publikundersökning. Med hjälp av ett urval frågor insamlades svaren från 87 besökare, 36 av dessa bevistade en try-out-föreställning, 51 en normal föreställning. Större delen av frågorna var avfattade i enlighet med Osgoods semantiska differential.

Undersökningen avsåg att registrera ev. skillnader mellan olika kategorier av teaterbesökare:

1. recensionsläsare - icke-recensionsläsare
2. try-out-besökare - normal-föreställnings-besökare
3. män - kvinnor
4. skådespelare - publik

Att recensioner påverkar en teaterpublik gavs det inga tydliga belägg för; mellan recensionläsare och icke-recensionsläsare fanns inga signifikanta skillnader. Däremot registrerades tydliga skillnader mellan (de positiva) try-out-besökarna och (de mera kritiska) normal-föreställnings-besökarna, möjligen beroende på att en try-out-publik tenderar att ställa sig mera okritisk i medvetande om att föreställningen inte är färdig. Mellan män och kvinnor framträdde frappanta skillnader, särskilt i synen på Modern; kvinnorna bedömde henne betydligt mera positivt än männen, möjligen p.g.a. 'projektiv identifikation'. Skådespelarna, slutligen, ställde sig mera negativa till pjäsens gestalter än åskådarna, kanske p.g.a. deras (inträngande) bekantskap med dramatexten.